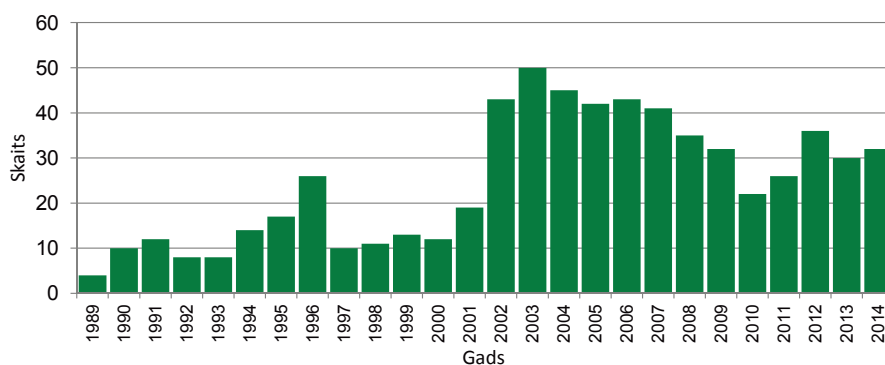


Ceturtdaļgadsimts kopā ar Latvijas griezēm – naktsputnu uzskaites Latvijā kopš 1989. gada

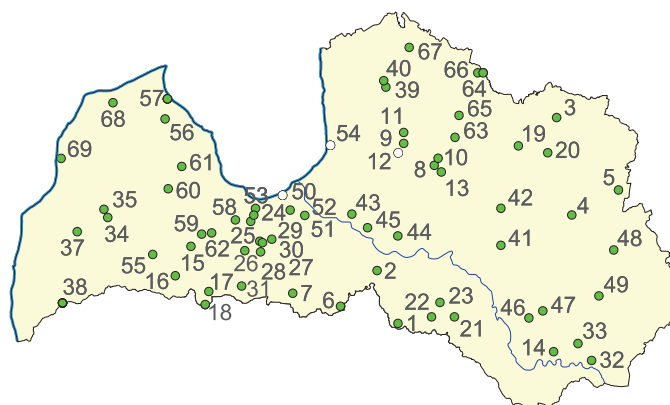
OSKARS
KEIŅŠ

Latvijas Ornitoloģijas biedrība ir dzīvojuši “laikam pa priekšu” – un proti – sākusī organizēt brīvprātīgas naktsputnu uzskaites jau 20. gs. 80. gadu beigās. Pirmajā uzskaišu metožu aprakstā (J. Priednieks, nepubl. mat.) ir sīki izklāstīta ne tikai griežu uzskaišu plānošana un veikšana, bet ir arī piebilde 3. lappusē “līdzīgi var uzskaitīt arī citus naktsputnus”. Tolaik šim aicinājumam gan atsaukušies tikai daži cilvēki un uzskaitījuši laukirbes un paipalas, taču dati par citām naktsputnu sugām ir nepilnīgi – ar vairāku gadu pārtraukumu, tāpēc mēs Latvijā varam runāt tikai par griežu uzskaiti kopš 1989. gada. Bet arī tas ir sasniegums, jo sistemātiskas griežu uzskaites daudzās Eiropas valstīs drīzāk ir izņēmums.

Kopš 1984. gada (Keiņš, Ķemlers 2000) naktsputni kaut vienu gadu ir skaitīti 73 parauglaukumos (1. tabula; 1. attēls; 2. attēls), no tiem 70 parauglaukumos uzskaites ir atkārtotas, un tie ir izmantoti, lai aprēķinātu griežu skaita pārmaiņu indeksu. Kopš 2006. gada arī citas naktsputnu sugas ir iekļautas uzskaišu anketā un novērotāji tiek mudināti savu putnu pazišanas spēju robežās uzskaitīt visus uzskaites laikā dzirdētos putnus. Līdz šim žurnālā “Putni dabā” publicēti jau pieci pārskati par griežu un citu naktsputnu monitoringu Latvijā (Keiņš 1997; Keiņš u.c. 2000; Keiņš 2009, 2012, 2013). Griežu un citu naktsputnu uzskaišu metodes ir sīki aprakstītas iepriekš (sk. Keiņš 2013),



1. attēls. Griežu uzskaišu parauglaukumu skaits Latvijā 1989.–2014. gadā.



2. attēls. Griežu uzskaišu parauglaukumi Latvijā 1984.–2014. gadā.

un to apraksts ir pieejams arī Latvijas Ornitoloģijas biedrības interneta vietnē (<http://lob.lv/lv/programmas/naktsputni.php>).

Uzskaites 2014. gadā

Naktsputnu uzskaites Latvijā 2014. gadā ir veiktas 32 parauglaukumos, 2014. gada 31. decembrī bija iesniegti dati par 30 parauglaukumu uzskaitēm, no tiem septiņos uzskaitētās tikai griezes, bet vēl vienā – tikai griezes un paipalas. Atlikušajos 22 maršrutos teorētiski reģistrētas visas dzirdamās sugas, taču tas atkarīgs no brīvprātīgo novērotāju kvalifikācijas, un ir redzams, ka maršrutos, kuros nav konstatētas dažas parastās sugas, tās, visticamāk, nav atpazītas.

Kopā 30 parauglaukumos reģistrētas 28 putnu sugas, no kurām apmēram 15 uzskatāmas par naktsputniem. Sešas putnu sugas konstatētas vairāk nekā 10 parauglaukumos – grieze

(29 parauglaukumos no 30), kārkļu ķauķis (16 no 22), purva ķauķis (15 no 22), ceru ķauķis (14 no 22), upes ķauķis (14 no 22) un lakstīgala (10 no 22). Dati par kāpelētājķauķu (*Acrocephalus sp.*) sugām nav viennozīmīgi, jo dažiem novērotājiem krūmu un purva ķauķa atšķiršana varētu būt problemātiska. Tāpēc krūmu ķauķa dati jāvērtē kritiski un tajos parauglaukumos, kur pastāv šādas noteikšanas problēmas, nevar ņemt vērā arī datus par purva ķauķi un, iespējams, arī par citām sugām, izņemot griezi.

Populāciju skaita tendences

No apskatītajām sugām visprecīzākie dati neapšaubāmi ir iegūti par **griezi** *Crex crex* – šai sugai ir visšaurākais ticamības intervāls (3. attēls). Novērojumu periodā – deviņu gadu laikā – ir vērojams mērens griezes populācijas pieaugums (3. attēls), tāpat populācijas pārmaiņas ilgtermiņā

1. tabula. Griežu uzskaišu parauglaukumi Latvijā 1984.–2014. gadā, sakārtoti pēc monitoringa ilguma (Keiņš 2009, papildināts).

	Parauglaukuma nosaukums	Numurs kartē	Uzskaites sezonu skaits	Uzskaites gadi	Novērotājs (-i)**
1.	Lejasciems	19.	25	1990–2014	Aldis Freibergs; Inga Freiberga
2.	Ozoli	40.	25	1989–1991; 1993–2014	Aivars Meinards
3.	Lielā Snēpele	34.	24	1984–2007	Aivars Ķemlers †
4.	Strautiņi	3.	23	1990; 1991; 1993–2013	Guna Duba
5.	Šķipeles	65.	19	1992–1995; 1998; 2001–2014	Ainis Platais
6.	Aizpores	1.	16	1999–2014	Dainis Nāburgs
7.	Brektes	43.	16	1999–2014	Viesturs Bahs
8.	Dundurpļavas	58.	16	1999–2014	Jānis Ķuze, Normunds Zeidaks
9.	Miezīte	28.	15	1989; 1991; 1994; 1995; 2002–2009; 2011–2013	Oskars Keiņš; Edmunds Linde
10.	Pavasari	53.	15	2000–2014	Jānis Ķuze, Viesturs Vintulis;
11.	Anuži	56.	15	1999–2010; 2012–2014	Reinis Brusbārdis, Imants Brusbārdis
12.	Jaunpils	59.	15	1997; 2001–2014	Aija Zāgmane
13.	Kleperi	63.	15	1994; 1995; 2001–2010; 2012–2014	Andris Klepers
14.	Sniķere	17.	14	1990; 1992; 2003–2014	Aija Bensone, Madars Bergmanis
15.	Lielupe	25.	14	1991; 1992; 2003–2014	Agnese Balandiņa, Jānis Ķuze, Vineta Jasenas, Līga Matsone
16.	Pāriecava	29.	14	1990–1993; 1995; 2001–2006; 2009; 2012; 2014	Ivo Dinsbergs, Niklāvs Lizbovskis, Matīss Stunda, Edmunds Račinskis, Rolands Lebus
17.	Kombuļi	32.	14	1996; 2002–2014	Ieviņa Zakrepska (Purvinska); Oskars Keiņš
18.	Krape	44.	13	2002–2014	Imants Jakovļevs
19.	Katlakalns	51.	13	1998; 2003–2014	Ainis Platais
20.	Līvberze	26.	12	1996; 2002–2008; 2011–2014	Oskars Keiņš, Mārtiņš Briedis, Aigars Kalvāns, Toms Endziņš
21.	Taurkalne	2.	11	1997; 2002–2006; 2009; 2011–2014	Mareks Kilups, Ivanda Krīgerte
22.	Aizpute	37.	11	1996; 2002–2008; 2012–2014	Ritvars Rekmanis, Māra Kazubierne
23.	Zvārde (Saldus)	55.	11	1996; 2002; 2006–2014	Viesturs Leitholds, Jānis Jansone
24.	Biksti	15.	10	1997; 2001–2005; 2011–2014	Raitis Barvidaitis, Jānis Ābulis
25.	Stāmeriene	20.	10	1991; 1994; 1995; 2002; 2004–2009	Oskars Keiņš; Jānis Ločmelis
26.	Viesīte	23.	10	1999–2008	Voldemārs Melderis
27.	Mētriena	41.	10	1996; 2002–2009; 2012	Andris Avotiņš juniors, Jānis Ķuze
28.	Pilsrundāle	7.	9	1996; 2002; 2007–2012; 2014	Edgars Laucis, Inese Mežkazs
29.	Ukri	18.	9	1998; 2002–2004; 2008–2012	Jana Tšernova, Mārtiņš Križevics
30.	Ķelderis	39.	9	1995–2003	Aivars Meinards
31.	Runči	47.	9	2003–2010; 2012	Alberts Čeirāns
32.	Upes Kaičupe	66.	9	1994–1996; 2003–2008	Edmunds Mertens, Viesturs Lārmanis
33.	Melnezers	27.	8	1992; 2006–2009; 2011; 2012; 2014	Edgars Lediņš, Edmunds Račinskis
34.	Svētvalde	30.	8	2003–2009; 2012	Edgars Lediņš, Jānis Reichmanis, Oskars Keiņš
35.	Ziedkalne	31.	8	1991; 1992; 2005–2007; 2009; 2013; 2014	Aivars Mednis
36.	Mārupe	52.	8	2002–2008; 2010	Ilva Ķikule
37.	Paņemūne	6.	7	1989–1991; 1995; 2012–2014	Ginta Sirmāne, Brigita Indulēviča-Frejere
38.	Dzērbene	10.	7	1996; 2002–2007	Andis Laputēvs, Laura Grīnberga
39.	Ambeļi	14.	7	1996; 2002–2007	Jānis Suveizda
40.	Kokmuiža	16.	7	2002; 2004–2007; 2013; 2014	Inese Kaminska, Aija Bensone, Jānis Granāts
41.	Sauka	22.	7	1996; 2002–2005; 2007; 2012	Artis Liepiņš, Oskars Keiņš, Guntars Strucis
42.	Mazā Snēpele	35.	7	1996; 2002–2007	Aivars Ķemlers †
43.	Užavas augštece	36.	7	2003–2009	Jānis Reichmanis, Oskars Keiņš, Jānis Granāts
44.	Kandava	61.	7	1996; 2003; 2007–2011	Normunds Zeidaks
45.	Lestene	62.	7	1998; 2003; 2004; 2011–2014	Viesturs Ķerus, Laura Jukāme
46.	Krasta Kaičupe	64.	7	1994–1996; 2003; 2004; 2008; 2009	Edmunds Mertens, Viesturs Lārmanis
47.	Sloboda	5.	6	1999; 2001–2004; 2006	Ainārs Slišāns
48.	Mežgale	21.	6	1996; 2002–2005; 2007	Artis Liepiņš, Oskars Keiņš, Indulis Krodznieks
49.	Kalnciems	24.	6	2003–2006; 2008; 2009	Andis Liepa; Viesturs Vintulis
50.	Ģipka	57.	6	1991; 1993; 2004–2007	Edgars Strods, Līga Jansone, Ilze Girgensone;
51.	Litene	71.	6	2008–2012; 2014	Elvijs Kantāns
52.	Ropaži	72.	6	2009–2014	Elize Spridzāne
53.	Bērzpils	4.	5	1996; 2002; 2003; 2006; 2007	Antra Zelča
54.	Ruņa	38.	5	1999–2001; 2003; 2007	Henita Kupjanska
55.	Vēršava	42.	5	2002; 2006; 2008; 2012; 2014	Ivanda Krīgerte, Valdis Cīrulis
56.	Kaļvi	46.	5	1997–1999; 2002; 2003	Janīna Selga
57.	Kalnmuīža	60.	5	1990; 1991; 1993–1995	Viesturs Vintulis

1. tabulas turpinājums.

	Parauglaukuma nosaukums	Numurs kartē	Uzskaites sezonu skaits	Uzskaites gadi	Novērotājs (-i)**
58.	Cēsu kokaudzētava	9.	4	1990; 2005–2007	Mārtiņš Platācis, Guntars Krilovs, Ints Mednis
59.	Ērgļu klintis	11.	4	1990; 2005–2007	Mārtiņš Platācis, Guntars Krilovs, Ints Mednis
60.	Rimšāni	33.	4	1994–1997	Ieviņa Purvinska
61.	Rūjiena	67.	4	1996; 2002–2004	Atis Lielbārdis
62.	Ance	68.	4	1996; 1998; 2002; 2003	Aivis Berents, Oskars Keišs
63.	Užavas lejtece	69.	4	2001–2004	Jānis Gorobecs
64.	Dzedri	70.	4	2007–2009; 2013	Mārtiņš Briedis
65.	Bērzgale	48.	3	1996; 2002; 2003	Ringolds Klimons; Oļegs Gafjčuks
66.	Zosna	49.	3	1996; 2002; 2003	Anatolijs Kozlovskis; Oskars Keišs; Gatis Reiters
67.	Ulbroka	73.	3	2012–2014	Ģirts Zembergs
68.	Bānūži	8.	2	1994; 1995	Ieviņa Purvinska, Oskars Keišs, Viesturs Vintulis
69.	Lode	13.	2	1994; 1995	Ieviņa Purvinska, Oskars Keišs
70.	Lielvārde	45.	2	1996; 2005	Mārtiņš Vaišļa, Toms Vaišļa, Normunds Zommers
71.	Kārļi*	12.	1	1989	Sandris Eglītis
72.	Buļļupe*	50.	1	2002	Jānis Ūze
73.	Saulkrasti*	54.	1	1999	Ieva Mārdega

* Parauglaukumi, kas uzskaitīti tikai vienu gadu, nav izmantoti TRIM indeksa aprēķinam.

** Pirmais ir minēts novērotājs, kas šajā parauglaukumā uzskaites veic patlaban, t.i., 2014. gadā (vai arī ir veicis jaunāko uzskaiti).



Meža pūce *Strix aluco*.
Foto: A. Mankus / ainars.net



Niedru strazds *Acrocephalus arundinaceus*.
Foto: A. Mankus / ainars.net

ir vērtējamas kā mērens pieaugums (3. attēls), kas galvenokārt saistīts ar straujo skaita pieaugumu 20. gs. 90. gadu vidū, vēlāk vērojamas regulāras skaita svārstības (3. attēls).

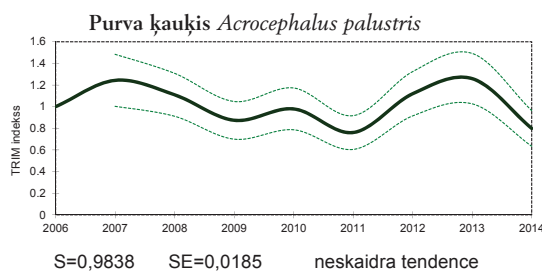
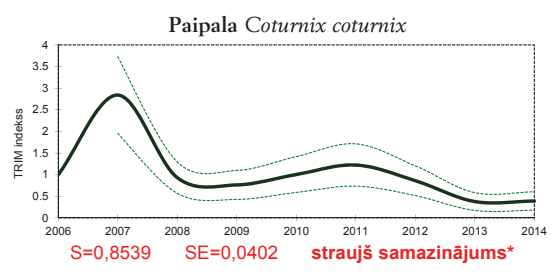
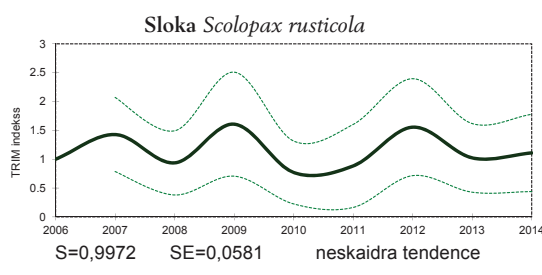
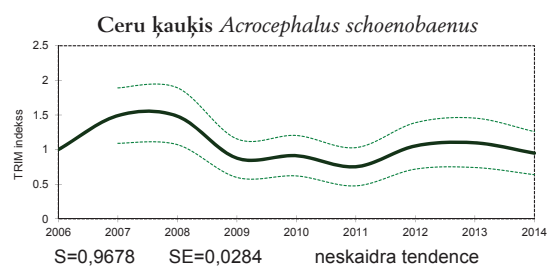
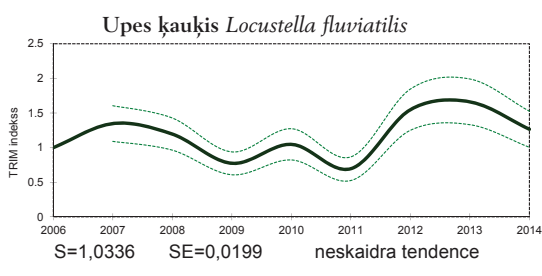
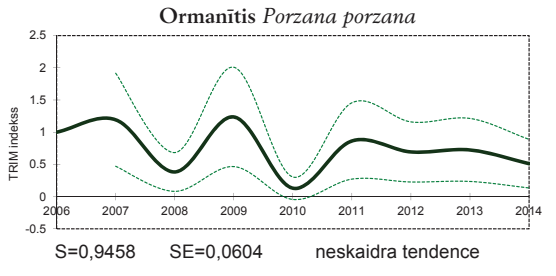
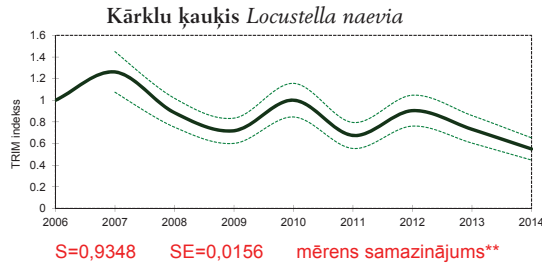
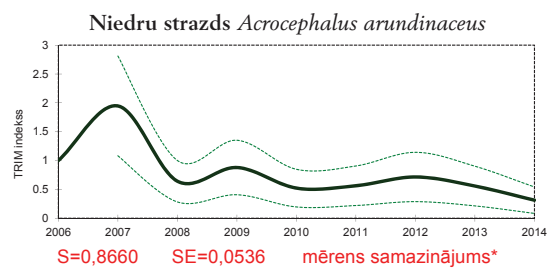
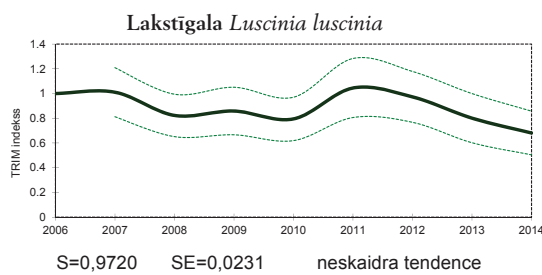
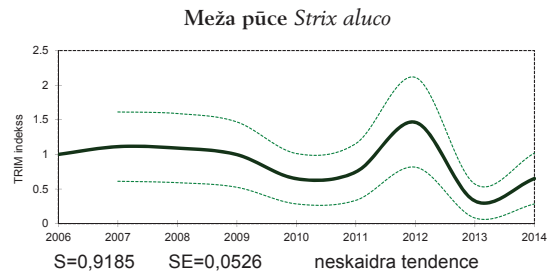
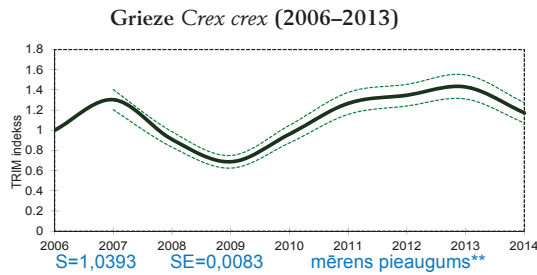
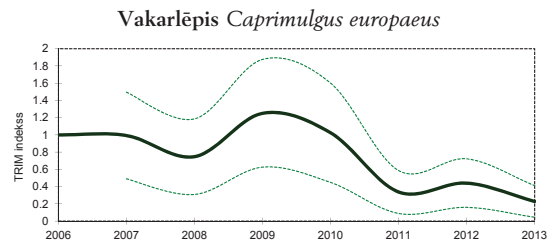
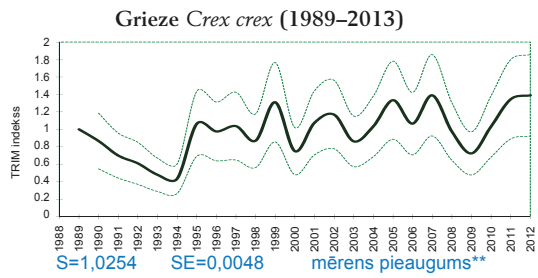
Suga ar skaidri izteiktiem invāzijas gadiem ir paipala *Coturnix coturnix*, kurai novērojumu periodā ir visvairāk svārstību (3. attēls). Visvairāk novērojumu ir 2007. gadā – 15 parauglaukumos, trijos tā nav konstatēta, bet vēl četros parauglaukumos, kuros citus gadus tā ir konstatēta, 2007. gadā uzskaites nav veiktas. Pārējos gados vidējais parauglaukumu skaits, kuros novērota paipala, ir septiņi – tāpat uzpusi mazāks nekā 2007. gadā. Tāpēc paipala ir vienīgā suga, kurai vērojams “straujš samazinājums” ($p < 0,05$). Ņemot vērā, ka paipala ir dienvīdu suga ar invāziju raksturu Latvijā, tas, ka novērojumu periodā ir vērojams straujš samazinājums, vērtējams kā artefakts. Citiem vārdiem sakot, paipala Latvijā atrodas uz areāla robežas, un tās skaita svārstības ir atkarīgas no meteoroloģiskajiem apstākļiem un populācijas pieauguma vai krituma pamatizplatības areālā uz dienvidiem no Latvijas.

Ormanītis *Porzana porzana* ir vienīgā suga (turklāt ES Putnu direktīvas 1. pielikuma suga), par kuras populācijas skaita pārmaiņām datus Latvijā ar citām monitoringa programmām par visu valsts teritoriju neiegūst

vispār. Arī naktsputnu monitoringā ir iegūts visai maz datu, turklāt gadā vidēji ir tikai trīs parauglaukumi, kuros ormanītis ir novērots. Ormaniša populācijas pārmaiņas tādējādi ir neskaidras (2. tabula; 3. attēls), bet pieejamo datu ir pārāk maz, lai tie būtu statistiski ticami.

Niedru strazds *Acrocephalus arundinaceus* ir suga ar mērenu samazinājumu pētījumu periodā (2. tabula; 3. attēls), taču tā nav lauksaimniecības zemēm raksturīga suga, tādēļ iegūto datu apjoms ir neliels un, lai iegūtu datus par niedru strazdu, ir nepieciešams niedrāju putnu monitoringa, ko visērtāk veikt ar niedrāju putnu ķeršanas metodes palīdzību (Celmiņš 1990).

Kārķu ļauķim *Locustella naevia* pētījumu periodā ir vērojams mērens skaita samazinājums. Iespējams, to var izskaidrot ar piemērotu biotopu samazināšanos pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā, jo 20. gs. 90. gadu beigās bija izveidojusies ļoti labvēlīga situācija šai sugai – bija ļoti daudz neapstrādātu lauku: atmatu, kas šai sugai ir ļoti piemērots biotops. Patlaban šādu atmatu skaits ir ievērojami samazinājies. Protams, šādi hipotēzei ir nepieciešami pierādījumi pētījumu veidā par šo sugu, jo monitoringa uzdevums ir tikai konstatēt attīstības tendenci.



3. attēls. Naktspuņu populācijas indeksi Latvijā 2006.–2014. gadā (griezei arī 1989–2014).
 S – Tendence; SE – Standartklūda;
 * p<0,05; ** p<0,01



4. attēls. J. Viksne (vidū) un E. Lediņš (pa labi) saņem H. Forda aizsardzības balvu 1999. gadā par griežu monitoringu.

Foto no O. Keiša arhīva



Sloka *Scolopax rusticola*.

Foto: A. Krusts / agriskrusts.lv

Pārējām sugām tendence ir neskaidra (2. tabula), tādēļ to stāvoklis neraisa bažas, jāpiebilst, ka pētījumu periods – no 2006. līdz 2014. gadam – nav pietiekami ilgs, lai varētu spriest par ilgtermiņa populācijas skaita pārmaiņām, ja vien tās nav straujās skaita pieaugums vai sarukums.

Uzskaites uzlabotu vairāk brīvprātīgo novērotāju ar labām putnu balsu zināšanām, kā arī vairāk pētījumu par putnu dziedāšanas aktivitāti naktī (sk., piem., Celmiņš, Baumanis 1987).

Pateicības

Liels paldies visiem novērotājiem, kas veikuši uzskaites jau kopš 1989. gada. Šā raksta 1. tabulā jūs varat redzēt savu ieguldījumu naktsputnu uzskaitēs Latvijā. Īpaši gribas izcelt tos parauglaukumus, kuros uzskaites

ir notikušas vairāk nekā 20 gadu – šie novērotāji ir pelnījuši vislielāko pateicību: Aldis Freibergs, Aivars Meinards un Guna Duba. Ceturtais novērotājs – Aivars Ķemlers, diemžēl, jau ir viņā saulē (sk. Stīpniece 2008).

Pirmo atzinību un finanses griežu monitoringam saņēma 1999. gadā – Henrija Forda aizsardzības balvu (4. attēls, Diena 1999), par materiālu sagatavošanu šim konkursam vislielākā pateicība pienākas Edgaram Lediņam un Skaidrītei Keišai.

2002.–2005. gadā griežu uzskaites Latvijā kā doktora disertācijas pētījumu atbalstīja Karaliskā Putnu aizsardzības biedrība (*The Royal Society for the Protection of Birds*, Apvienotā Karaliste).

2006.–2009. gadā naktsputnu monitoringu finansiāli atbalstīja Latvijas vides aizsardzības fonds Latvijas

Ornitoloģijas biedrības (LOB) projektā “Fona un speciālais monitoringi”.

2012. un 2013. gadā naktsputnu uzskaites tika finansētas Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas projekta “Lauku putnu populāciju indeksa monitoringi” ietvaros, ko realizēja LOB.

2014. gadā uzskaites finansēja Dabas aizsardzības pārvalde (DAP), saskaņā ar 2014. gada 9. maija līgumu Nr. 7.7/41/2014-P, kas noslēgts starp DAP un LOB. Paldies projekta finansētājiem!

Paldies Didzim Grundulim par kartes sagatavošanu.

Autora adrese:
LU Bioloģijas institūts
Miera iela 3
LV-2169 Salaspils
oskars.keiss@lu.lv

Summary

Quarter-century with corn crakes (*Crex crex*) of Latvia – census of nocturnal birds in Latvia since 1989 /Oskars Keišs/
Census of nocturnal birds in Latvia started in 1984, but serious, annual and methodically correct it is only since 1989. The author has already published five reviews on this matter. Census of 2014 concluded various tendencies about nocturnal bird population dynamics. Corn crane (*Crex crex*) population during last nine years is slightly increasing. Common quail (*Coturnix coturnix*) has decreased since 2007, but now their numbers are unstable. Trends of other nocturnal bird population dynamics are uncertain due to insufficient data.

Literatūra

Celmiņš A. 1990. Preliminary results of “Acroproject” in Latvia. In: Proceedings of the fifth conference on the study and conservation of migratory birds of the Baltic basin, Rīga, October 5–10, 1987. Vol. I: 67–70.

Celmiņš A., Baumanis J. 1987. Novērojumi par ķauķu *Acrocephalus*, *Locustella* un lakstīgalas *Erithacus rubecula* dziedāšanas aktivitāti atkarībā no ligzdošanas sezonas un diennakts laika. Rekomendācijas uzskaitēm. *Putni dabā* 1: 21–48.

Diena 1999. Ornitologi saņem Forda balvu. *Diena* 1999. gada 6. maijs.

Keišs O. 1997. Griežu uzskaites rezultāti Latvijā 1989.–1995. gadā. *Putni dabā* 7.1: 11–21.

Keišs O. 2009. Griežu monitoringa 20 gadi Latvijā. *Putni dabā* 2009/2: 18–19.

Keišs O. 2012. Naktsputnu monitoringi Latvijā – griežu uzskaites no 1989. līdz 2011. gadam. *Putni dabā* 2012/3–4: 10–11.

Keišs O. 2013. Naktsputnu uzskaites Latvijā 2006.–2012. gadā. *Putni dabā* 2013/3: 4–7.

Keišs O., Ķemlers A. 2000. Griežu (*Crex crex*) skaita palielināšanās Latvijā – 1990. gados – vai varam lepoties ar sekmīgu sugas aizsardzību? *Putni dabā* 10.3: 22–30.

Keišs O., Lediņš E., Račinskis E. 2000. Pārskats par griežu pētījumiem Latvijā 2000. gadā. *Putni dabā* 10.4: 31.

Stīpniece A. 2008. Aivars Ķemlers. *In memoriam*. *Putni dabā* 2008/2: 31.